Вхідна інформація для машинної обробки і одержання результативних показників включає: конкретизовані технологічні карти з нормативами виробничих затрат на вирощування і збирання урожаю сільськогосподарських культур; річний календарний план виконання механізованих робіт; розрахунок потреби в техніці та річного навантаження машин. Вказаний підхід може бути використаний і при створенні інформаційної структури щодо організації ремонту і технічного обслуговування матеріально-технічного забезпечення тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств. Підручник. – К.: ІЗМН, 1996. – 512 с.

2. Маковецький О. Проблеми переоснащення сільського господарства України // Техніка АПК. – 1998. – №3. – С. 9-11.

3. Науковий вісник національного аграрного університету. – К., 2002. – Т.51. – 285 с. 4. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: кол. монографія в 2-х томах. Т.1./за ред. П.Т. Саблука, В.Я. Амбросова, Г.Є. Мазнова. – К.: ІАЕ, 2001. – 831 с.

УДК 631.115.8:658.114.7

ОБСЛУГОВУЮЧІ КООПЕРАТИВИ: ОСОБЛИВОСТІ, ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ

***М.Д.Бабенко**, аспірант*
Миколаївський державний аграрний університет

Важливим різновидом кооперативних формувань у всьому світі є обслуговуючі. У розвинених країнах найбільшого поширення вони набули у сфері інфраструктури аграрного бізнесу, Україна не є виключенням у цьому.

Проблеми розвитку та оцінки ефективності обслуговуючих кооперативів аграрного сектора АПК вивчає певна частина вчених-економістів, серед яких А.Голованов, В.І.Драгайцев, В.В.Зіновчук, М.І.Кісіль, А.П.Макаренко, М.Й.Малік, П.О.Мосіюк, Р.М.Шмідт.

Але слід визначити, що досить значна кількість питань, пов'язаних із забезпеченням належної оцінки та напрямів підвищення ефективності функціонування формувань цього типу, поки що залишаються невирішеними. Саме це і обумовило вибір теми даної статті, метою якої є визначення сутності, особливостей, типів і видів обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів та методичних аспектів оцінки ефективності їх функціонування.

В Україні здобули поширення три типи обслуговуючих кооперативів:

- спеціалізовані, які зосереджують свою діяльність на виконанні певної обслуговуючої функції або поєднанні кількох функцій, що їм делегують їх клієнти-власники (заготівля, переробка, маркетинг сільгосппродукції, матеріально-технічне постачання, кредитне забезпечення, технологічне, інформаційно-консультативне та інше обслуговування). Такі кооперативи відкриті для товаровиробників будь-якого організаційно-правового статусу;
- багатофункціональні, що частіш за все створюються на районному рівні. Вони об'єднують сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства, формують великі товарні партії і здійснюють збут продукції своїх клієнтів-власників, забезпечують їх необхідними матеріально-технічними ресурсами, надають їм інформаційно-консультативні послуги тощо. При цьому вони не беруть на себе права власності на продукцію та ресурси, а діють як ринкові агентства, отримуючи плату за надані ними послуги в межах, що встановлюють самі клієнти-власники;
- кооперативи при сільських громадах, що створюються власниками фермерських та особистих господарств населення для отримання необхідних послуг (обробітку земельних ділянок, заготівлі і збуту продукції, спільного використання складної і дорогої техніки, матеріально-технічного постачання, штучного осіменіння тварин, інформаційно-консультативних послуг тощо). Такі структури створюються переважно там, де сільськогосподарські підприємства не в змозі або не зацікавлені надавати послуги місцевому населенню [2].

Господарська діяльність обслуговуючого кооперативу можлива лише за умови, що його засновники беруть певні зобов'язання

щодо використання його послуг, які є предметом діяльності цього формування. Специфіка економічних відносин тут полягає в наступному: надання послуг своїм членам здійснюється за зниженими тарифами; обмеження індивідуальних часток членів кооперативу в пайовому капіталі і сплачуваних на нього дивідендів (що забезпечує їх економічну рівність); розподіл фінансового результату пропорційно обсягу використаних кожним учасником послуг (а не за вкладеним капіталом), що є відмінною особливістю цього типу обслуговуючих структур.

Обслуговуючі кооперативи в сучасних умовах є гнучкою формою господарської діяльності, яка дає змогу захистити інтереси товаровиробників. Завдяки їм вдається усунути монопольний вплив комерційних формувань.

Від розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації значною мірою залежить процес формування і функціонування аграрного ринку, реформування суспільного господарства в цілому. Станом на 1 квітня 2003 року в Україні функціонувало 1042 сільськогосподарських обслуговуючих кооператива, з них багатофункціональних – 414, сервісних – 307, збутових – 174 [6].

В країнах Західної Європи існує ціла мережа кооперативів, основним завданням яких є забезпечення ефективного збуту продукції їх учасників. Значна кількість таких формувань вступає в тісні асоціативні зв'язки з переробними підприємствами. Найбільше поширення різноманітні сільськогосподарські кооперативи одержали у ФРН та Швеції, де вони користуються активною підтримкою держави.

Сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, надаючи послуги агротоваровиробникам, створюють належні умови і відіграють важливу роль у збільшенні прибутків від їх діяльності. Ефективна діяльність обслуговуючих кооперативів сприяє зменшенню потреби сільгосптоваровиробників у відповідних технічних засобах та робочій силі, а також економії капіталовкладень, потрібних для проведення робіт власними силами. Однак, як показали дослідження, у Миколаївській області є ще незначна їх кількість і в основному вони функціонують як заготівельно-збутові.

Як вважає М.І.Кісіль [3], найбільш перспективними є сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, що створюються з метою: переробки аграрної сировини особистих селянських господарств та сільськогосподарських підприємств (виготовлення хлібобулочних та макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних і рибних продуктів та ін.); заготівлі, збереження, передпродажної обробки й продажу їхньої продукції; придбання і постачання основних та оборотних засобів для виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки; надання технологічних, транспортних, меліоративних, ремонтних, будівельних, еколого-відновлювальних та інших послуг.

Найбільш розповсюдженою у світі формою обслуговуючих кооперативів є збутові, які забезпечують колективну реалізацію сільськогосподарської продукції. Створюючи такий кооператив, власники особистих господарств, інші товаровиробники одержують можливість формувати великі і сортовані партії продукції, пакувати, фасувати, зберігати та вивозити її із віддалених населених пунктів, використовувати рекламу тощо.

Ефективним інструментом забезпечення агротоваровиробників фінансовими ресурсами (в першу чергу — особистих селянських і фермерських господарств та створених ними обслуговуючих кооперативів) є кредитні спілки. Основними напрямками їх діяльності є такі: кредитування малого підприємництва (як для початку власної справи, так і для поповнення обігових коштів); кредитування фермерів, інших дрібних сільськогосподарських товаровиробників; соціальне кредитування. Мета кожного такого кооперативу — надання кредитно-фінансових послуг своїм членам. На відміну від банківського кредиту (який частіше за все надається лише порівняно великими сумами, під високу кредитну ставку і солідне забезпечення), кооперативний кредит є вигідним як для фермерських господарств, так і для окремих селян — і за сумою, і за часом поверненням, і за відсотковою ставкою (що, як правило, є мінімальною — 1-3% річних). До того ж тут можлива видача кредиту без застави. Та і оформлюється вона за значно менші строки. Слід враховувати і те, що кредитні кооперативи, як юридичні особи, спроможні залучати кошти із інших джерел (відповідних

фондів, союзів, урядових і неурядових структур). Їх кредити насамперед спрямовуються на поповнення оборотних засобів членів кооперативу, в яких ті відчувають гостру нестачу.

У сучасних умовах кредитна кооперація, з фінансової точки зору, є найбільш досконалим інструментом розподілу грошових коштів між низовими структурами АПК. До того ж з ними більш охоче, ніж з окремими селянами, співпрацюють банки. Тому сільські кредитні кооперативи в умовах нестачі коштів все більше стають альтернативою банківським структурам. Зрозуміло, що як і інші підприємства, вони підпадають під дію різноманітних ризиків. Але слід вказати, що вірогідність останніх у кредитних кооперативах, які обслуговують пайовиків, є значно меншою. Це досягається завдяки особливостям їх кредитування: наявності спеціальних умов; локальності (члени кооперативу знаходяться в одній місцевості і добре знають один одного); незначній кількості пайовиків (що дає можливість керівництву досконально перевірити майновий стан кожного окремого позичальника і зробити оцінку його платоспроможності, спостерігати за розвитком виробничого процесу потягом дії терміну кредитування).

До слабких сторін сільської кредитної кооперації в першу чергу слід віднести наступне: малий пайовий фонд кооперативу; нестачу у населення спеціальних знань щодо питаннь кредитування, а в результаті — відсутність достатньої мотивації для створення таких кооперативів; відсутність державної підтримки та відповідних законодавчих актів, які регулюють процеси ліцензування та контролю діяльності кооперативу; нестача у багатьох фермерів необхідної для повернення наданих їм кредитів у визначений термін суми коштів.

Ми підтримуємо думку О.Голованова [1], що система сільської кредитної кооперації повинна включати в себе кредитні кооперативи трьох рівнів: місцеві; союзи або асоціації територіальних кредитних кооперативів; Центральний кооперативний банк. Вважаємо, що кредитним кооперативам держава повинна надати відповідні пільги, бо далеко не у всіх селян вистачає коштів для вступу до них. Потребує усунення і той інформаційний вакуум, який існує зараз (багато селян не знає, що саме може дати їм кредитна кооперація).

Слід вказати, що кредитування дрібних господарств повинно здійснюватись за спрощеною процедурою, як це робиться у споживчому кредитуванні розвинених країн світу. Цьому найбільшою мірою сприяє саме кредитна кооперація, запропонована Райффайзеном — засновником кооперативного руху в Австро-Угорщині. Нині за його розробками створено кооперативи в 100 країнах світу, які нараховують 300 млн. чол. [4]. На жаль, в Україні вони поки що не набули достатнього поширення. Зокрема, з 600 зареєстрованих тут кредитних спілок працюють лише 375, з яких 121 входять до Національної асоціації кредитних спілок країни [5].

Методичними основами оцінки ефективності функціонування обслуговуючих кооперативів займалась певна частина вчених-економістів, але на сьогодні все ж залишилось чимало невирішених питань. Зокрема, поки що немає загальновизнаної системи показників ефективності агросервісних формувань (у тому числі і кооперативних), недостатньо вивченими є і фактори, що впливають на неї.

За результатами проведених нами досліджень, по методичних аспектах оцінки економічної ефективності діяльності сервісних кооперативів ми прийшли до висновку, що основними її показниками повинні бути:

- обсяги виконаних робіт (в натуральному і грошовому виразі) в розрахунку на 1 працівника та 1 відпрацьовану людину-годину, 100 або 1000 грн. вартості основних та сукупних виробничих засобів, 100 або 1000 грн. витрат;
- ступінь виконання договірних зобов'язань (як за обсягами проведених робіт, так і за строками їх здійснення);
- собівартість одиниці сервісних робіт та рівень тарифів;
- середній річний (місячний) заробіток 1 працівника;
- вихід чистої продукції (доданої вартості) на 1 працівника;
- розміри прибутку в розрахунок на 100 або 1000 грн. основних та сукупних виробничих засобів, 1 працівника;
- рівень рентабельності.

За допомогою перелічених показників економічної ефективності функціонування сервісних кооперативів є можливість забезпечення найбільш раціонального управління ними, організації виробництва, кваліфікованого прогнозування їх розвитку. Для оде-

ржання більш точної оцінки ефективності діяльності того чи іншого підприємства за наведеними вище показниками в динаміці доцільно визначати не тільки їх абсолютні розміри, а й приріст (у порівнянні з попередніми роками).

Висновки:

1) основними трьома типами обслуговуючих кооперативів, що набули поширення в Україні, є спеціалізовані, багатопрофільні та кооперативи при сільських громадах створені власниками фермерських та особистих господарств населення;
2) обслуговуючі кооперативи є гнучкою формою господарської діяльності, яка дозволяє захистити товаровиробників від монопольного впливу комерційних структур. Найбільш перспективними є обслуговуючі кооперативи у сферах заготівлі, зберігання, переробки та збуту продукції, матеріально-технічного постачання та кредитування;
3) для оцінки ефективності функціонування агросервісних кооперативів слід використовувати систему наведених у статті показників, яка дає змогу забезпечити найбільш раціональне управління підприємствами та кваліфіковане прогнозування їх розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голованов А. Кредитная кооперация: проблемы и перспективы //АПК: экономика, управление. – 2001. – №11. – С.48-54.

2. Зіновчук В.В. Особисті формування матеріальної бази сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів //Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України в XXI столітті. – К.: ІАЕ УААН. – 2001. – С.196-200.

3. Кісіль М.І. Створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів //Економіка АПК. – 2003. – №4. – С.22-28.

4. Макаренко А.П. Специализация и кооперация мелкотоварного частного предпринимательства в агропромышленном производстве //Економіка АПК. – 2000. – №10. – С.26-32.

5. Малік М.Й., Малік Л.М. Кредитне кооперування: проблеми та наслідки // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2001. – №4. – С.88-95.

6. Шмідт Р.М. Щодо розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів та кооперативних агроторгових домів //Сільський час від 23 квітня 2003р. – С.2.